

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

Dimenze problému zadlužení obyvatelstva v ČR po roce 2000

Vedoucí práce: Ing. Jaroslav Šetek, Ph.D. – KEN

Autorka práce: Petra Doležalová DiS.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Prezenční

Ročník: 2.

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím zdrojů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské (diplomové) práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů

V Českých Budějovicích dne 29.3.2016

Doležalová Petra DiS.

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Ing. Jaroslavovi Šetkovi, Ph.D. za metodické vedení, podporu a připomínky.

Obsah

Úvod.....	5
1. Příčiny zadlužení.....	7
2. Prevence zadlužení	10
3. Důsledky zadlužení.....	13
4. Sociální práce s dlužníky	17
4.1 Případová sociální práce.....	18
4.2 Sociální poradenství	19
4.3 Krizová intervence.....	20
4.4 Práce s rodinou	20
5. Dluhově nejohroženější skupiny lidí	21
6. Finanční gramotnost	23
7. Vývoj zadlužení	25
Závěr	33
Seznam použitých zdrojů.....	37
Seznam příloh	42
Abstrakt.....	45
Abstract.....	46

Úvod

Hlavním důvodem, proč jsem si zvolila dané téma, je především jeho aktuálnost. Dluhy a míra zadlužení jsou v dnešní době velmi diskutovaným tématem. Lidé v dnešní době stále více touží po vysoké životní úrovni a jsou kvůli ní ochotni zadlužit se i na několik let. Mnoho lidí si ale bohužel neuvědomuje rizika, která jsou se zadlužením spojena, a tak se dostávají třeba i nevědomky do dluhové pasti.

Předlužení je velmi náročnou životní situací, kterou často doprovází i další problémy, jako je exekuce, psychické problémy či problémy v rodině atd. Člověk by se neměl bát vyhledat odbornou pomoc, pokud si se svými dluhy neví rady, což bývá většinou problém. Dlužník se totiž mnohdy za svoji situaci stydí, a to je důvod, proč tuto pomoc nevyhledá. Nejhorší způsob, jak vzniklou situaci řešit, je rezignace zadlužené osoby na svou situaci, nebo splácení jedné půjčky další půjčkou.

Historie zadlužování obyvatelstva České republiky není nijak dlouhá, avšak tempo, kterým roste, je závratné. Velký zlom nastal v roce 2000, kdy zadlužení českých domácností začalo razantním tempem růst a roste až do současnosti. S růstem zadlužení českého obyvatelstva je také spojen problém se splácením. Ovšem podíl nesplacených úvěrů od roku 2010 s drobnými výkyvy postupně klesá, což je jistě pozitivní zpráva.

Velký problém při zadlužování hraje ekonomické vzdělání, proto si myslím, že je velmi důležitá finanční gramotnost, které bychom se měli učit už od dětství. Ekonomicky nevzdělaný člověk se totiž může upsat k nesplnitelným smluvním podmínkám, které mohou mít katastrofický dopad na jeho finanční situaci a mohou končit až exekucí.

Cílem bakalářské práce je bližší seznámení se s problémy, které s sebou přináší neznalost finanční gramotnosti, což vede k tvorbě dluhů, a komparace zadlužení obyvatelstva České republiky od roku 2000.

Práce je rozdělena do 7 kapitol, které se zabývají tématy spojenými s dluhovou problematikou. V první kapitole se věnuji příčinám zadlužení a pojmům zadluženost a předluženost domácností. Mezi hlavní příčiny zadlužení patří: primární socializace, nízké ekonomické vzdělání, nečekané události (nezaměstnanost, rozvod, nemoc atd.), hraní automatů, sázení, celospolečenské důvody (selhání institucí, pracovního trhu, bytového trhu), média a další.

V druhé kapitole se zabývám prevencí zadlužení, která je podle mého názoru velmi důležitá. V této kapitole se věnuji především možnostem jak zlepšit finanční gramotnost obyvatel České republiky. Zlepšováním finanční gramotnosti českých obyvatel se věnuje mnoho organizací, které pořádají kurzy na zlepšení finanční gramotnosti. Tato kapitola je těmto organizacím a jejich projektům věnována.

V třetí kapitole se zabývám důsledky zadlužení. Zde se blíže seznámíme s pojmy, kterými jsou lichva, exekuce, chudoba, sociální vyloučení, bezdomovectví atd.

Sociální práce s dlužníky je další kapitolou této bakalářské práce. Zde se blíže seznámíme s různými typy domácností, s finančními problémy a s metodami sociální práce, které lze využít při práci s dlužníky. Mezi metody sociální práce řadíme: Případovou sociální práci, sociální poradenství, krizovou intervenci a práci s rodinou.

V páté kapitole se podíváme na dluhově nejohroženější skupiny lidí, kam řadíme jednočlenné domácnosti, mladé lidi a seniory.

Šestá kapitola je blíže věnována finanční gramotnosti, která je jednou z nejdůležitějších podmínek bezpečného úvěru. V této kapitole se také věnuji výzkumu MF ČR a ČNB, který se zabýval měřením úrovně finanční gramotnosti.

V poslední kapitole bakalářské práce popisují vývoj zadluženosti obyvatelstva v České republice od roku 2000. Seznámíme se zde s metodami měření zadlužení, s bankovními a nebankovními úvěry a jejich vývojem, s domácnostmi se selháním, s osobními bankroty, refinancováním a konsolidací.

V této bakalářské práci vycházím především z dostupných zdrojů, tzn. odborné literatury a internetu. Všechny použité zdroje jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce.

1. Příčiny zadlužení

Pokud se chceme věnovat problematice zadlužení domácností, měli bychom znát rozdíl mezi pojmy zadluženost a předluženost domácností. Zadluženost je do jisté míry normální a žádoucí jev současné ekonomiky státu. Ovšem předlužení je nesplnění platebních povinností dlužníka. Často se jedná o dlouhodobě trvající proces, který může skončit soukromím bankrotem. Zadluženost s sebou přináší masivní sociální a psychické důsledky.¹

Příčiny, které vedou k zadlužení, můžeme hledat již v raném dětství. Je totiž pravděpodobné, že děti, které žijí v předlužených rodinách, si vybudují narušený vztah k penězům. Děti z předlužených rodin může tato negativní zkušenost ovlivnit natolik, že budou opakovat jednání svých rodičů, které vede k předlužení.² Z psychologického hlediska se jedná o socializaci dítěte v rodině. Socializace by se dala chápat jako proces učení a to zejména sociálního, které probíhá od nejranějšího věku dítěte (interakce dítěte a rodiče). Sociální učení probíhá celý náš život a má mnoho forem např. napodobování jiného člověka, identifikace neboli převzetí všech pozorovaných způsobů chování. Právě rodina dítěte zprostředkovává jistý vzorec chování, který dítě přebírá, ovšem, pokud se jedná o narušený vzorec chování, může to mít na dítě do budoucna negativní dopad.³

Podle Sdružení SPES k zadlužení přispívá řada faktorů: Největším problémem, který vede k předlužení, je nízké ekonomické vzdělání občanů, které může vést ke špatnému pochopení smluvních dokumentů při využívání finančních produktů (půjček, úvěrů). Lidé tak přeceňují své schopnosti splácet a podceňují možné důsledky nesplácení svých závazků. Spousta domácností si v dnešní době neumí sestavit měsíční plán hospodaření své domácnosti. Dále si např. neumí spočítat, kterou půjčku jsou schopni bez problému splácet a kterou už ne.⁴ Přitom schopnosti a dovednosti, které jsou k tomu zapotřebí, nijak razantně nepřevyšují to, co se učíme na základní škole

¹ SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

² SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

³ NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. vyd. 2. Praha, Academia, 2009, str. 498
ISBN 978-80-200-1679-9

⁴ SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

na prvním stupni v matematice. Jedná se tedy spíše o schopnost pracovat s rozpočtem domácnosti než o teoretické znalosti různých pojmů.⁵

Lidé také podceňují možný vznik nečekaných událostí, které můžeme nazvat jako individuální důvody předlužení. Jedná se především o události, které jsou nechtěné, neplánované a nečekané. Tyto události mohou snížit naši schopnost splácet a vedou např. až k exekučnímu řízení.⁶ Těmito událostmi jsou např. ztráta zaměstnání, která může velmi nepříjemně ovlivnit splácení půjček či úvěrů.

Nezaměstnanost není sama o sobě společensky nežádoucí jev, ale její důsledky mohou způsobit sociální problémy. Nezaměstnanost dělíme na: krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou. Nízká míra krátkodobé nezaměstnanosti (do 3 měsíců) je přirozeným jevem a nemusíme ji vůbec chápat jako sociální problém. Mohli bychom ji chápat spíše jako příznivý tlak na zaměstnané, aby si svého zaměstnání vážili. Kdežto střednědobá nezaměstnanost už může být určitým sociálním problémem. Jedná se o ztrátu zaměstnání na 3 měsíce až jeden rok, což vede ke ztrátě styku se svou profesí a tím pádem i se svojí kvalifikací. Je zde mnohdy nutná rekvalifikace nebo doplnění kvalifikace. Nejvážnější nebezpečí přináší dlouhodobá nezaměstnanost (rok a více), která vede ke ztrátě kvalifikace, ale především vede ke ztrátě návyku soustavně pracovat. Lidé se stávají závislí na dávkách, které se ovšem vyplácí jen v omezeném čase. Nejúčinnějším řešením této situace je návrat do ekonomické činnosti.⁷

Práce nám totiž nepřináší pouze materiální prospěch, ale dává nám také pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Nezaměstnaností a to především tou dlouhodobou se vytrácí smysl života, dochází k omezení sociálních kontaktů, ničí se časová struktura pracovního dne a upadá status osobnosti. Ztráta zaměstnání může vést také ke zhoršení zdravotního stavu. Jedná se především o neurotické potíže, které jsou spojeny se zvýšenou únavou, nespavostí, stavy úzkosti, celkovým napětím a vnitřním neklidem. Nezaměstnaností jsou nejvíce ohroženi mladí lidé, ženy s malými dětmi, zdravotně postižení občané, starší lidé, lidé s nízkým vzděláním, romské etnikum

⁵ DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Luboš SMRČKA. Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD. vyd. 1. Praha, C.H. Beck, 2011, str. 312 ISBN 978-80-7400-008-9

⁶ SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

⁷ TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vyd. Praha, Portál, 2010, str. 439 ISBN 978-80-7367-680-3

a přicházející imigranti. Právě na tyto skupiny lidí by měla být zaměřena politika zaměstnanosti.⁸

Mezi další individuální důvody předlužení patří: rozchod s druhem/družkou, rozvod, nemoc nebo smrt blízkého příbuzného, narození dítěte, nehoda, ručení nebo spoluúčast na půjčce atd.

Jedním z velkých nebezpečí je působení subjektů poskytujících půjčky s cílem zmocnit se osobního majetku dlužníka. Podmínky těchto půjček jsou na první pohled podezřelé. Na dlužníka jsou kladeny takové požadavky, které se buď dají těžko splnit anebo velmi snadno porušit, a to s fatálními následky (exekuce).

K předlužení mohou vést také celospolečenské důvody: selhání různých institucí, pracovního trhu, bytového trhu. Dále sem řadíme také selhání státu v oblastech, jako je nedostačující vzdělání, poradenství, právo.⁹

Další rizikovou oblastí, která může vést k předlužení je sázení a hraní automatů (gambling). Ze začátku se může sázení i hraní automatů jevit jako dobrá možnost jak rychle zbohatnout. Namísto velkých výher mnohem častěji lidé propadají závislosti a vytvářejí si velké dluhy, které nejsou schopni splácet. Člověk závislí na sázení má oslabenou soudnost a možnost rozhodovat se ve finančních otázkách. Závislosti na automatech mnohem snadněji propadají děti a teenageři. U této věkové kategorie (do 18 let věku) zákon výslovně zakazuje jak sázení tak gambling. Mladí lidé totiž nemají dostatečně vyspělou finanční odpovědnost, jsou nezkušení, zbrklí a především bez stálého příjmu (což může vést k trestné činnosti).¹⁰

Proto je velmi důležitá finanční gramotnost, abychom věděli kdy co koupit, jak spořit nebo kdy a do čeho investovat. Ne nadarmo se říká, že nejlepší investice je do vzdělání, to nám totiž nikdo nevezme.

Významnou roli, která může vést k zadlužení, hrají v dnešní době média a to především reklama. S pojmem reklama se setkáváme už v období před naším letopočtem a to především ve spojitosti s rozvojem výroby a obchodu. Již v době starověku a středověku se obchodníci snažili upoutat pozornost kupujících a to

⁸ BUCHTOVÁ, Božena. Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém. 1.vyd. Praha, Grada Publishing, 2002, str. 240 ISBN 80-247-9006-8

⁹ SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

¹⁰ PĚTÝRKOVÁ, Lenka. Základy finanční gramotnosti. 1. vyd. Praha, Generation Europe, 2011, str. 94 ISBN 978-80-904974-8-1

prostřednictvím vývěsních štítů, nápisů podél obchodních cest nebo na stěnách domů. S příchodem knihtisku vznikali tištěné inzeráty a plakáty.

Již na začátku 20. století nacházíme uplatnění psychologických poznatků v reklamě. V této době vzniká mnoho výzkumů, které se zabývají tím, jak působí reklama na lidi. Reklama by se dala chápat jako snaha ovlivnit určitou cílovou skupinu. Ovlivňování bychom si neměli plést s manipulací, která se v dnešní době velmi hojně vyskytuje. Manipulací rozumíme např. klamání, nesplnění slibů, polopravdy, zkreslená interpretace skutečnosti, citové vydírání...¹¹

I přesto, že podle kodexu reklamy 2005 „Reklama nesmí být koncipována tak, aby zneužívala důvěru spotřebitele či využívala nedostatku jeho zkušenosti či znalosti, či jeho důvěřivosti,“ mnohdy se tak děje. Mezi další zásady reklamy patří její pravdivost a zákaz šíření klamných údajů. I přesto, že mnoho věcí je kodexem zakázáno, měli bychom si dávat pozor a informace uvedené v reklamě si vždy ověřit než např. podepíšeme smlouvu.¹²

Jednou z příčin zadlužení, která je typická pro dnešní dobu je zadlužení se kvůli Vánocům. Právě Vánoce jsou kritickým obdobím, kdy se spousta lidí uchýlí k půjčkám. Podle odborníků si v předvánočním období půjčuje každý šestý Čech a to nejčastěji částku do 30 tisíc korun. Právě v období Vánoc jsou lidé pod větším tlakem a snižuje se tak jejich schopnost vyhodnotit rizikovost půjčky. Právě díky jedné půjčce na vánoční dárky může člověk zahájit řetězec dluhů, který může končit až oddlužením. Půjčené peníze pak lidé splácí i několik let.¹³

2. Prevence zadlužení

Jednou z hlavních aktivit jak předcházet dluhům je samozřejmě zlepšování finanční gramotnosti. Otázkou zlepšení finanční gramotnosti se v dnešní době zabývá mnoho organizací, které pořádají různé „kurzy“ na zlepšení finanční gramotnosti. Jedním ze zajímavých projektů v České republice je projekt „Navigátor bezpečného úvěru“. Jedná

¹¹ VYSEKALOVÁ, Jitka. Psychologie reklamy. 4. Vyd. Praha, Grada Publishing, 2012, str. 324 ISBN 978-80-247-4005-8

¹² Rada pro reklamu. RPR dokumenty. [Online]. [2015-11-11]. Dostupné z <http://www.rpr.cz/cz/dokumenty_rpr.php>

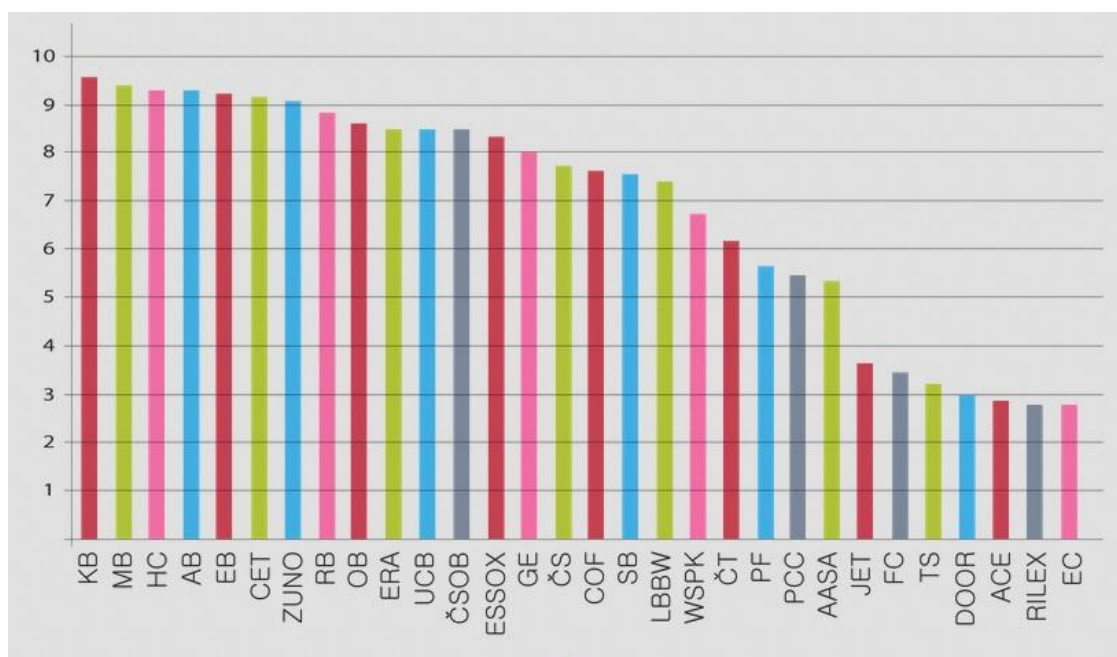
¹³ Hypoindex. Vánoční půjčky: kvůli svátkům se lidé zadluží i na několik let. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://www.hypoindex.cz/vanocni-pujcky-kvuli-svatkum-se-lide-zadluzi-i-na-nekolik-let/>>

se o projekt Univerzity Karlovy a poradenské společnosti EEIP. Tento projekt si klade tři hlavní cíle:

1. „Zmapovat a popsat český trh spotřebitelských půjček,
2. posoudit kvalitu jednotlivých poskytovatelů,
3. nabídnout veřejnosti nástroj, díky němuž se dají finanční instituce jednoduše porovnat, a přispět tak ke zlepšení úrovně finanční gramotnosti.“¹⁴

Projekt „navigátor bezpečného úvěru“ v roce 2014 porovnal 64 poskytovatelů spotřebitelských úvěrů na českém trhu. Navigátor bezpečného úvěru se zaměřil na třicetitisícové půjčky s ročním splněním a stotisícové půjčky s pětiletou splatností. Jednotlivé půjčky mezi sebou porovnával na základě parametrů půjček (jak se započítávají jednotlivé platby, kolik spotřebitel zaplatí za prodlení, jaké jsou sankce...).

Při porovnávání jednotlivých poskytovatelů spotřebitelských úvěrů se nejlépe umístila Komerční banka. Celkové pořadí všech subjektů můžeme vidět v grafu č. 1.

Graf č. 1: Celkové výsledky studie o nejbezpečnějšího poskytovatelé úvěru ¹⁵

¹⁴Navigátor bezpečného úvěru. O projektu. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://navigatoruveru.cz/projektu/>>

¹⁵ Navigátor bezpečného úvěru. Studie. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://navigatoruveru.cz/projektu/>>

Jednou z možností jak předcházet dluhům jsou projekty zaměřené na problematiku zadlužení domácností. Přesně takové projekty vytváří nebo spoluvytváří občanské sdružení SPES, které sídlí v Olomouci. Občanské sdružení SPES poskytuje poradenství pro zadlužené domácnosti a vzdělávací programy pro širokou veřejnost, studenty, učitele středních škol a vzdělává sociální pracovníky.¹⁶

Jedním z projektů, na kterém se občanské sdružení SPES podílí je projekt Nové výzvy, který realizuje Dům techniky Pardubice. Tento projekt je zaměřen na další vzdělávání pedagogů v oblasti zavádění a realizaci výuky finanční gramotnosti na středních školách v Pardubickém kraji. Cílem tohoto projektu je podpořit kvalitní výuku finanční gramotnosti, která byla zařazena MŠMT do rámcových vzdělávacích programů pro střední školy.¹⁷

Dalším projektem, který realizuje CSR Consult, s.r.o. a sdružení SPES se stalo jednou z lektorských organizací, je projekt Finanční kompas. Tento projekt je zaměřen na vzdělávání pracovníků v pomáhajících profesích (zaměstnanci občanských poraden, neziskových organizací, státní zaměstnanci...). Právě toto vzdělávání pracovníků v pomáhajících profesích by mělo zajistit kvalitnější poskytování sociálních služeb klientům.¹⁸

Dále například vznikají učebnice, které jsou určeny pro učitele základních a středních škol, kteří mají výuku finanční gramotnosti na starosti. Souhrn jednotlivých učebnic a jiných materiálů můžeme najít v „Katalogu materiálů pro rozvoj finanční gramotnosti“. Katalog je rozdělen do několika oddílů: strategické dokumenty, učebnice a pracovní sešity, odborné a populárně-naučné publikace, další didaktické a metodické materiály, slovníky pojmů a ostatní. Katalog samozřejmě není vyčerpávající souhrn veškerých učebnic a materiálů zaměřených na finanční gramotnost, ale může být velmi užitečným pomocníkem při výuce finanční gramotnosti.¹⁹

Jednou z možností jak předcházet chudobě a sociálnímu vyloučení je od roku 1990 záchranná sociální síť, která se stala součástí sociálního zabezpečení. V rámci

¹⁶ SPES poradna pro dlužníky. Finanční gramotnost. [Online]. [2015-10-29]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/financni-gramotnost>>

¹⁷ Nové výzvy. O projektu. [Online]. [2015-10-29]. Dostupné z <<http://www.financni-gramotnost.eu/>>

¹⁸ Finanční kompas. O projektu, aneb O čem Kompas je. [Online]. [2015-10-29]. Dostupné z <<http://www.financnikompas.cz/o-projektu/>>

¹⁹ HESOVÁ, Alena. Katalog materiálů pro rozvoj finanční gramotnosti. 1. Vyd. Praha, Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2014, str. 24 ISBN 978-80-7481-6

záchranné sociální sítě byly poskytovány sociální dávky v oblasti zaměstnanosti a sociální pomoci. Dávky měly ochránit obyvatelstvo před propadem do chudoby v důsledku ztráty zaměstnání a nedostatečného příjmu. Začali být tedy vypláceny dávky v nezaměstnanosti a dávky v hmotné nouzi.

Dále byl v roce 1996 vytvořen třetí pilíř sociálního zabezpečení sociální podpora. Dávky, které jsou zahrnuty ve třetím pilíři, jsou určeny především pro rodiny s dětmi, ale najdeme zde také příspěvek na bydlení, který je určený pro posílení příjmu všech chudých domácností.²⁰

Dnes se záchranná sociální síť využívá i v domácnostech, u kterých dochází k nebezpečí propadu do chudoby z důvodu předlužení např. neschopnost splácet dluhy u finančních institucí, vzniklé dluhy spojené s bydlením, dluhy z pokut, náhrady škody, neplacení výživného... Těmto domácnostem jsou poskytovány dávky pomoc v hmotné nouzi. Je zde kladen důraz na motivaci klientů k soběstačnosti. Klient by se měl snažit zvýšit si příjem svým vlastním přičiněním např. prací, prodejem nemovitého i movitého majetku.

3. Důsledky zadlužení

Psychologové uvádějí, že existují osoby, které jsou náchylné k dluhům. Jedná se většinou o duševně nevyrovnané osoby, které mají tendence k impulsivnímu řešení potíží. Právě pro takové lidi jsou dnešní úvěry až příliš jednoduše dostupné. U dlužníků se můžeme setkat se syndromem úzkosti, depresí a nespavostí, které se projevují tělesnými problémy (bolest hlavy, břicha).²¹

Půjčování si peněz má samozřejmě své důsledky a to především pokud půjčku řádně nesplácíme. V souvislosti s půjčováním si peněz se může setkat s pojmem lichva. Lichva je dnes velmi často používaný termín, který označuje extrémně nekalé jednání související s penězi. Pojem lichva je blíže specifikován v trestním zákoníku v § 218. „Kdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku

²⁰ DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Luboš SMRČKA. Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD. vyd. 1. Praha, C.H. Beck, 2011, str. 312 ISBN 978-80-7400-008-9

²¹ SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.“²²

V minulosti byl problém s prokázáním toho, že lichvář věděl o subjektivní situaci dlužníka. Nový trestní zákoník přidal k subjektivním znakům lehkomyšlnost, která by měla umožnit stíhat více lichevního jednání, než doposud. Největším problémem jsou zde především nekalé praktiky a nátlakové přístupy na spotřebitele.²³

Jedním z vážných důsledků neuváženého půjčování si peněz je exekuce. Exekuce slouží jako nástroj pro věřitele, který se tímto způsobem může domoci svého nároku (peněz). Exekuci může provádět soud, soudní exekutor, obecní či krajský úřad nebo finanční úřad.

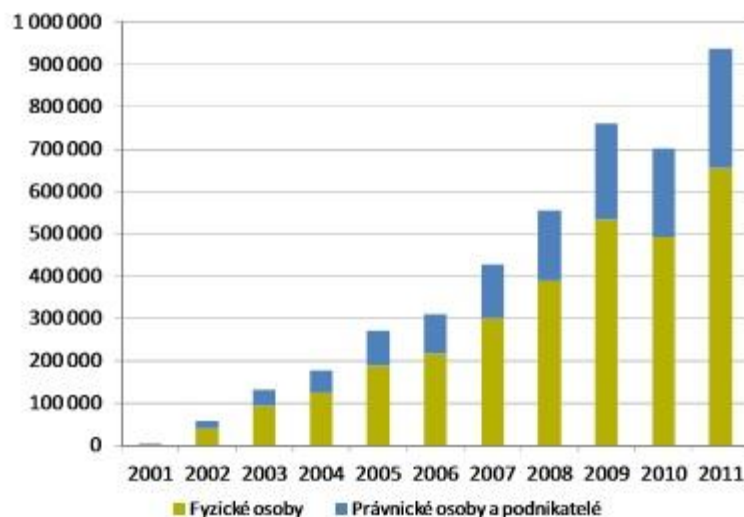
Exekuce může mít negativní dopad na náš soukromí (rodinný) život. Exekuce se může stát jedním z důvodů, proč se lidé rozvádějí. Protože pokud váš manžel či manželka dluží, může exekuce postihnout i plat nedlužníka. Ze stejného důvodu se např. rodiče zříkají svých dětí, aby ochránili svůj majetek před exekucí, protože jim hrozí tzv. mobilární exekuce.

Exekutor může vymáhat dluhy několika způsoby: příkazání pohledávky, srážky ze mzdy, zřízení exekutorského zástavního práva na nemovitostech, prodej movitých věcí, nemovitostí či podniků.²⁴ Počet exekucí se každým rokem zvyšuje, v roce 2011 bylo v exekuci 655 tis. fyzických osob. Zvyšující se počet exekucí můžeme vidět na grafu č. 2.

²² Občanský zákoník. Trestní zákoník § 218

²³ SPES Poradna pro dlužníky. Lichva. [Online]. [2015-10-27]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/prevence-kriminality/86-lichva>>

²⁴ JEŽEK, Martin. Jak vyvrát na exekuce. 1. vyd. Brno, BizBooks, 2013, str. 104
ISBN 978-80-265-0070-4

Graf č. 2: Nařízené exekuce v ČR od roku 2001 - 2011²⁵

Globálním problémem dnešní doby je chudoba, která vede k sociálnímu vyloučení. Sociální vyloučení je proces kdy jsou jednotlivci nebo celé skupiny osob vyloučeny na okraj společnosti. Tito lidé pak mají omezený přístup ke zdrojům, které jsou pro ostatní členy společnosti běžně dostupné. Tyto zdroje jsou nezbytné pro zapojení se do ekonomických, sociálních a politických aktivit společnosti jako celku.

Sociální vyloučení může mít dvě příčiny: vnější příčiny a vnitřní příčiny

Vnější příčiny - jsou dány politickými, ekonomickými a sociálními podmínkami na národní i mezinárodní úrovni. Vnější příčiny může jedinec ovlivnit jen velmi obtížně. Jedná se zde o celkovou hospodářskou politiku, o ekonomický vývoj na trhu práce, o sociální politiku, o politiku zaměstnanosti, o bytovou politiku...

Vnitřní příčiny – mají subjektivní povahu, protože jsou spojeny s konkrétní osobou, které se sociální vyloučení týká. Jedincovo jednání tak může nepříznivou situaci způsobit nebo ji posilovat. Významnou roli zde hrají povahové vlastnosti, sociální prostředí, vzdělání a celkové rodinné zázemí. Vnitřní příčiny může jedinec nějakým způsobem ovlivnit. Mezi vnitřní faktory patří např. dlouhodobá neschopnost hospodařit s penězi, orientace na okamžité uspokojení potřeb, neschopnost plánovat

²⁵ Česká národní banka. Navigátor bezpečného úvěru. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://navigatoruveru.cz/navigator-bezpecneho-uveru/>>

do budoucna, nízká zaměstnatelnost, ztráta pracovních návyků, nízká motivace k řešení vzniklého problému, rezignace...²⁶

Jedním z opatření, kterým Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení je systém pomoci v hmotné nouzi. Tento systém, by měl pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, měl by motivovat osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Mezi dávky, které jsou součástí systému pomoci v hmotné nouzi, patří: Příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Pro to, aby mohl vzniknout nárok na některou z uvedených dávek, musí klient splnit dané podmínky.²⁷

Vážným důsledkem zadlužení může být chudoba. Chudobu lze chápat jako nemajetnost, nedostatečný příjem, nedostatečné zdraví a vzdělání, nelidské podmínky práce a života. Chudobu dělíme na absolutní a relativní.

Absolutní chudoba je nedostatek jídla, pitné vody, zdravotní péče, přístřeší, vzdělání a informací. Absolutní chudoba vyvolává hlad, podvýživu, nemoc a úmrtnost a je především problém zaostalých zemí, jako je např. Afrika. Relativní chudoba je produkt společenské nerovnosti. Z čehož vyplývá, že v každé společnosti jsou relativně chudí lidé. Chudoba přináší řadu sociálních problémů, které jsou ovlivněny hloubkou chudoby, dobou jejího trvání, mírou její viditelnosti a jejími příčinami.²⁸

Chudoba nemusí být celoživotní problém, lidé mohou svoji situaci zlepšit, pokud k tomu vynaloží nějaké úsilí. Nesmí propadnout beznaději a stát se „závislými“ na sociálních dávkách. Kritické sociální stát často kritizují, že vytváří „závislost na podpoře“. Ovšem lidé na podpoře jsou dnes vnímání negativně, a proto většina lidí se snaží svoji situaci aktivně řešit a pobírání dávek se vyhnout.

Carol Walkerové, která se věnovala výzkumu zaměřenému na lidi žijící ze sociálních dávek, uvádí, že 80% respondentů se při pobírání sociálních dávek snížila životní úroveň. Takže tvrzení některých lidí o tom jak se mají lidé, kteří pobírají sociální dávky dobře, není zcela pravdivé. Musíme si také uvědomit, že tito lidé se často ocitli v tíživé životní situaci z důvodů nějaké traumatické události (ztráta zaměstnání,

²⁶ DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Luboš SMRČKA. Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD. vyd. 1. Praha, C.H. Beck, 2011, str. 312 ISBN 978-80-7400-008-9

²⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Pomoc v hmotné nouzi. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/5#ohn>>

²⁸ TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vyd. Praha, Portál, 2010, str. 439 ISBN 978-80-7367-680-3

ztráta partnera, zhoršení zdravotního stavu). V této situaci je nejdůležitější pozitivně stimulovat příjemce sociálních dávek, aby si aktivně hledal zaměstnání a tak svoji situaci vyřešil.²⁹

Dalším důsledkem zadlužení je bezdomovectví. Bezdomovectví lze chápat jako extrémní sociální vyloučení. Odhadem žije v České republice přibližně 30 tisíc lidí bez domova.³⁰ Bezdomovectví může být dobrovolné rozhodnutí, kterým se lidé zbaví všech omezení a starostí spojených s majetkem. Ovšem mnohem častěji jsou to lidé, kteří se ocitli v tíživé životní situaci, která je donutila žít na ulici. Nejsnáze se bezdomovcem stává člověk s níže postavené dělnické rodiny, nekvalifikovaný, s velmi nízkými příjmy.³¹

Bezdomovectví má mnoho příčin, lze je rozdělit na:

Faktory materiální – ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy, dluhy, ztráta živitele, ztráta majetku...

Faktory vztahové – změny struktury rodiny, rozvod, rodinné neshody, domácí násilí, sexuální zneužívání...

Faktory osobnostní – duševní či tělesné onemocnění, tělesné nebo smyslové postižení, pouhrazové následky nebo invalidita, nízká nebo žádná kvalifikace, alkoholismus nebo jiné závislosti...

Faktory institucionální – opuštění dětského domova po dosažení plnoletosti, propuštění z vězení nebo ze zdravotnického zařízení...

K absenci bydlení mnohdy vede souhrn nebo kombinace dvou a více faktorů bezdomovectví.³²

4. Sociální práce s dlužníky

Podle manuálu pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit máme různé typy domácností s finančními problémy:

Domácnost, která chce uzavřít úvěr – zde se jedná o preventivní práci a měli bychom se zaměřit především na poskytnutí rady, jak zvolit nejvhodnější úvěr.

²⁹ GIDDENS, Anthony. Sociologie. 1. vyd. Praha, Argo, 2005, str. 595 ISBN 80-7203-124-4

³⁰ MPSV. Tisková zpráva. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16192/TZ_100913a.pdf>

³¹ GIDDENS, Anthony. Sociologie. 1. vyd. Praha, Argo, 2005, str. 595 ISBN 80-7203-124-4

³² MPSV. Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: Sborník z konference. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/20801/sbornik_final.pdf>

Domácnost, která splácí – jedná se o klienty, kteří zatím splácí, ale půjčky jim začínají narušovat každodenní život a oni hledají lepší řešení (např. konsolidace) své dosavadní situace.

Domácnost, která začíná mít problémy – jedná se o klienty, kteří doteď řádně spláceli, ale nyní vědí, že nebudou mít z nějakých důvodů na další splátku. Jedná se o začínající krizovou situaci, která by se neměla podcenit a měla by se okamžitě řešit.

Domácnost, která „kličkuje“ – jedná se o klienty, kteří se svojí situací snaží řešit, ale bohužel nemají dostatek prostředků, aby pravidelně splácely všechny splátky. Tito klienti řeší svojí situaci prostřednictvím nepravidelných plateb, každý měsíc u jiné společnosti.

Domácnost, která krátkodobě nesplácí – jedná se o horizont cca 3-6 měsíců. V této době chodí poslední výzvy před podáním exekuce nebo převzetím pohledávky vymahačskou společností.

Domácnost, která má před exekucí – právě hrozba výkonu exekuce může být posledním silným motivem k řešení vzniklé situace

Domácnost, která dlouhodobě nesplácí – jedná se o klienty, kteří nemají přehled o svých pohledávkách ani jejich výši. Klienti už se mnohdy vzdali a svojí situaci nechtějí nijak řešit.³³

Mezi metody sociální práce, které lze využít při práci s dlužníky řadíme: případová sociální práce, sociální poradenství, krizová intervence, práce s rodinou.

4.1 Případová sociální práce

Případová sociální práce je nejstarší metodou sociální práce a její základ vychází z psycho-sociálního přístupu ke klientovi. Cílem případové sociální práce je změnit chybné životní postoje člověka a pomoci mu řešit jeho vzniklé problémy. Případová sociální práce se skládá z několika etap, s kterými se můžeme setkat i u jiných typů sociální práce.

První etapou je sociální evidence. Zde se jedná o první kontakt sociálního pracovníka a klienta. Základem úspěšné práce s klientem je vytvoření atmosféry důvěry. Sociální pracovník zde analyzuje první informace od klienta a měl by ho motivovat

³³ SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>>

pro spolupráci na řešení problému. Druhá etapa se nazývá diagnostická. V této etapě je důležitou metodou práce s klientem rozhovor. Zde probíhá diagnostikování příčin problému, sociální pracovník získává komplexní informace o vzniku a průběhu problému u klienta. Třetí etapou je plánování terapie. Sociální pracovník zde na základě vypracované diagnostiky společně s klientem určí způsob řešení problému. Předposlední etapou je etapa terapeutická neboli řešení problému. Terapie může probíhat v rovině klient a sociální pracovník nebo ve spolupráci s jinými odborníky. Lze zde využít odborné poradenství zaměřené na konkrétní oblast např. poradenství pro nezaměstnané. Poslední etapou je etapa ukončení terapie, která přichází v momentu, kdy se končí terapie a problém s kterým klient přišel, je vyřešen.³⁴

4.2 Sociální poradenství

Sociální poradenství lze rozdělit na základní a odborné. Základní sociální poradenství poskytuje informace o službách a možnostech, které mohou klientovi pomoci zmírnit jeho obtížnou životní situaci. Součástí je také zprostředkování další potřebné odborné pomoci. Kdežto odborné sociální poradenství poskytuje přímou pomoc klientovi při řešení jeho tíživé životní situace. Odborná pomoc je zaměřena na konkrétní pomoc a praktické řešení vzniklé situace. Nejčastěji se jedná o hmotnou nebo sociální nouzi. V odborném sociálním poradenství se můžeme setkat také s terapeutickou činností a to v oblasti rodiny, manželských či partnerských vztahů, důsledků zdravotního postižení, drogových a jiných závislostí atd. Součástí odborného sociálního poradenství jsou sociální pracovníci, psychologové, psychiatři, speciální pedagogové, sociologové, lékaři...

K poradenství bychom neměli přistupovat jenom jako k pomoci v průběhu nebo při nástupu nějaké krize, ale měli bychom ji využívat k předcházení budoucích problémů. Měli bychom klienta naučit jak rozpoznat známky nadcházející krize a získat tak nad ní kontrolu při samém nástupu.³⁵

³⁴ TOKÁROVÁ, Anna. Sociální práce. 4. vyd. Prešov, AKCENT PRINT, 2009, str. 576 ISBN 978-80-89295-16-6

³⁵ MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. 3. vyd. Praha, Portal, 2013, str. 395 ISBN 978-80-262-0213-4

4.3 Krizová intervence

Krizovou intervenci lze charakterizovat jako specifickou pomoc osobám, které se ocitly v krizi. Cílem krizové intervence je vrátit klientovi jeho psychickou rovnováhu, která je narušena akutní krizovou situací. Krizová intervence se skládá z psychologické, lékařské, sociální a právní pomoci. Krizová intervence vyžaduje okamžitou pomoc klientovi, redukcí ohrožení, koncentrací na konkrétní problém, intenzivní kontakt s klientem, strukturovaný, aktivní, někdy i direktivní přístup krizového intervenanta a individuální přístup ke klientovi. Krizovou intervenci lze rozdělit do tří fází.

V první fázi je nejdůležitější navázání kontaktu s klientem. Klient v krizi často prožívá úzkost, strach, beznaděj a může se chovat neadekvátně. Krizový intervenant by měl akceptovat klienta se všemi jeho projevy. Nedílnou součástí první fáze je zajištění bezpečí a to jak fyzické tak zejména psychické stránky klienta. Druhá fáze se zabývá zjišťováním, shromažďováním informací a také vzniká plán jak krizi řešit. Poslední fáze je ukončení krizové intervence a to v okamžiku kdy si klient uvědomí, co ke krizi vedlo a jak ji měl překonat.

Krizovou intervenci můžeme rozdělit podle typu kontaktu krizového intervenanta s klientem na prezenční formu pomoci a distanční formu pomoci. Prezenční pomoc pojímá ambulantní formu pomoci, hospitalizaci, terénní a mobilní služby. Distanční forma pomoci zahrnuje telefonický nebo internetový kontakt s klientem.³⁶

4.4 Práce s rodinou

Rodina je unikátní a nenahraditelný institut, kde dítě získává pocit jistoty a bezpečí. Dítě si zde osvojuje dovednosti, postoje a hodnoty díky primární socializaci. Rodina byla odjakživa prvním a mnohdy i jediným zdrojem podpory lidí, kteří se dostali do nesnází. Při práci s rodinou se setkáváme s rodinnou terapií, jejímž cílem je dosáhnout systémové změny v rodině. Terapeutické služby mohou být poskytovány jak jednotlivcům, kteří mají problémy v rodinném soužití tak celým rodinám. Mnoho problémů, které se zdají na první pohled, jako problém jedince, mohou také zasahovat do fungování rodiny.

³⁶ ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Krizová intervence pro praxi. 1. vyd. Praha, Grada Publishing, 2004, str. 200 ISBN 80-247-0586-9

K lepšímu pochopení problémů v rodině může pomoci návštěva v rodině. Návštěva v rodině může být velmi přínosná, dochází zde ke sblížení mezi pomáhajícím pracovníkem a členy rodiny. Během návštěvy v rodině lze zjistit velké množství informací, které bychom normálně nezjistili. Návštěvy v rodině hodně vypovídají o tom, jak rodina akceptuje cizí lidi a napovídá nám, jak rodina funguje v přirozeném prostředí a jaké vztahy jsou mezi jednotlivými členy rodiny.³⁷

Pomocí lidem s dluhovými problémy se zabývá mnoho nestátních neziskových organizací. Jednou z těchto organizací je např. THEIA občanské sdružení, které působí v Českých Budějovicích. THEIA poskytuje pomoc každému, kdo se ocitl v těžké životní situaci, kterou nemůže řešit vlastními silami. Odbornou pomoc poskytuje osobám v krizi, obětem trestné činnosti a násilí a lidem v dluhové propasti.³⁸

5. Dluhově nejohroženější skupiny lidí

Exekutorská komora uvádí, že dlužníky jsou nejčastěji osoby ve věku od 20 do 35 let a senioři, často to jsou lidé se základním vzděláním a nižším sociálním postavením. Někteří dlužníci mají na sebe vypsáno i více než 100 exekucí.³⁹

Jednou z dalších rizikových skupin jsou jednočlenné domácnosti tzv. singles. 71% Čechů žijících samostatně v domácnosti mají potíže vyjít se svým čistým měsíčním příjmem. Podobně jsou na tom také matky samoživitelky, které se tak stávají náchylnější k půjčkám, kterými si kompenzují nedostatečný příjem. Nejvíce zadlužených žen je ve věku od 35 do 44 let. V tomto období se většina z nich věnuje výchově dětí, což přináší zvýšenou potřebu finančních prostředků. Průměrný dluh matek samoživitelek je 37 000 Kč.⁴⁰

Další dluhově ohroženou skupinou jsou mladí lidé. U mladých lidí se nejčastěji jedná o dluhy telefonním operátorům, nebankovním finančním institucím, bankám a za poplatky za internet nebo televizi a pojištění. Průměrné zadlužení věkové kategorie od 18 do 24 let je kolem 28 700 Kč. Více jsou v této věkové kategorii zadlužené mladé

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. 1. vyd. Praha, Portál, 2003, str. 384
ISBN 80-7178-548-2

³⁸THEIA občanské sdružení. Kdo jsme. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <<http://www.theia.cz/cs/theia-o-nas/kdo-jsme>>

³⁹ Česká národní banka. Navigátor bezpečného úvěru. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://navigatoruveru.cz/navigator-bezpecneho-uveru/>>

⁴⁰ Kruk. Tiskové zprávy. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <<http://cz.kruk.eu/tiskov-sluby/zprvy-z-tisku/page2.html>>

ženy, průměrný dluh činí 30 600 Kč oproti mladým mužům, kteří průměrně dluží 27 300 Kč. Mladí lidé se často přecení a neuvědomují si, jak vážný problém může být „nezaplacení telefonního účtu“. Nejhorší variantou jak řešit svoji situaci je ignorovat ji. Dlužník by měl informovat firmu, která spravuje pohledávky o své neschopnosti splácet a domluvit se s ní na rozložení splátek.⁴¹

Senioři jsou další velmi ohroženou skupinou lidí, protože stáří významným způsobem ovlivňuje pracovní schopnost člověka. Staří lidé už nemají potřebnou pružnost a schopnost přizpůsobit se rychle rozvíjející se technice. Problém nastává ve chvíli, kdy stáří člověka vyvolá ztrátu příjmu a zvýšenou potřebu zdravotních a sociálních služeb. Kdežto v minulosti se o staré postarala jejich rodina nebo klan, s příchodem urbanizace a industrializace se situace změnila. Proto bylo nutné zavést povinné důchodové pojištění pro staré osoby.⁴²

Senioři s ohledem na své omezené finanční příjmy v podobě starobního důchodu, mají z půjček strach. Ovšem i přesto je každý šestnáctý Čech potýkající se s dluhy ve věku 65 a více let. Zadlužení seniorů ovšem není nijak vysoké, nejčastěji dluží částky do 5 000 Kč. Ke splácení svých dluhů ovšem přistupují senioři velmi nezodpovědně, v roce 2014 začalo splácet svůj dluh pouze 58% dlužníků.⁴³

Není tedy divu, že senioři jsou velmi často zasaženi exekučním řízením. Exekutorská komora ČR zpracovala roku 2012 studii, kde zjistila, že 45 241 starobních důchodců čelí exekuci. Jedná se o 2% seniorů, kterým je vyplácena starobní penze. Toto číslo se každým rokem zvyšuje. Někteří senioři si dluhové problémy spojené s exekucí přinesly z produktivního věku. Zbytek nejspíš doplatil na svoji důvěřivost a na to, že se nechají snadno oklamat. Toho nejčastěji využívají podomní prodejci nebo předváděcí akce s obědem zdarma. Senioři by se měli zdaleka vyhnout půjčkám od nebankovních společností, předváděcím akcím a podomním prodejcům.⁴⁴

⁴¹ Kruk. Dluhy mladých lidí. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <<http://cz.kruk.eu/news/art23,dluhy-mladych-ech.html>>

⁴² TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vyd. Praha, Portál, 2010, str. 439 ISBN 978-80-7367-680-3

⁴³ Kruk. Tiskové zprávy. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <<http://cz.kruk.eu/tiskov-sluby/zprvy-z-tisku/page2.html>>

⁴⁴ JEŽEK, Martin. Jak vyvrátit na exekuce. 1. vyd. Brno, BizBooks, 2013, str. 104 ISBN 978-80-265-0070-4

Exekuční srážky se ovšem netýkají pouze starobních důchodů, ale také invalidního, vdovského/vdoveckého a sirotčího. Počet exekučních srážek na všechny typy důchodů se každým rokem razantně zvyšuje, jak můžeme vidět v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Počet důchodů se zařízenou exekuční srážkou⁴⁵

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Celkem	30 855	35 223	40 718	46 121	51 184	60 874	67 614	70 997

Exekuční srážky se mohou také týkat nemocenského pojištění a to konkrétně peněžité pomoci v mateřství a nemocenské. V roce 2013 bylo provedeno 61 745 srážek z dávek nemocenského pojištění v celkové výši 57 952 Kč. V roce 2014 již bylo provedeno 88 682 srážek z dávek nemocenského pojištění v celkové výši 121 679 Kč.

Lide, samozřejmě nemohou kvůli exekuci nebo insolvenčnímu řízení přijít o celou výplatu důchodu, nemocenské nebo peněžité pomoci v mateřství. Dlužníkovy vždy musí zůstat „nezabavitelná částka“. Jedná se o částku, která ze zákona musí zbývat na uspokojení životních potřeb dlužníka a nelze ji tedy srazit. V roce 2015 byla tato „nezabavitelná částka“ 6 118 Kč.⁴⁶

6. Finanční gramotnost

Finanční gramotnost je jednou z nejdůležitějších podmínek bezpečného úvěru. V dnešní době neomezených možností nesmíme zapomínat na to, že s rostoucími možnostmi roste také riziko. A proto je důležité zodpovědné chování a alespoň minimální znalost financí (vědět jak s nimi zacházet v různých životních situacích).⁴⁷

Finanční gramotnost zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou. Peněžní gramotnost se zabývá správou hotovosti a bezhotovostních

⁴⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Exekuce na důchod? Děsivá čísla! [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/17352>>

⁴⁶ Česká správa sociálního zabezpečení. Počet exekucí z důchodu stoupá, v pololetí jich bylo téměř 79 500. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2015/2015-08-28-pocet-exekuci-z-uchodu-stoupa-v-pololeti-jich-bylo-temer-79-500.-rostou-i-exekuce-z-nemo.htm>>

⁴⁷ Česká národní banka. Navigátor bezpečného úvěru. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://navigatoruveru.cz/navigator-bezpecneho-uveru/>>

peněz a transakcí s nimi. Cenová gramotnost je nezbytná pro pochopení cenových mechanismů a inflací. Rozpočtová gramotnost se zabývá správou osobního/rodinného rozpočtu a zároveň zahrnuje také schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost dále zahrnuje správu finančních aktiv a správu finančních závazků. Díky tomu bychom se měli orientovat na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, a měly bychom být schopni mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější.⁴⁸

Jak by měl vypadat finančně gramotný občan?

- Člověk by si měl vytvářet rezervy jak obecného charakteru (na nepředvídatelné události), tak konkrétně zaměřené (finanční výdaje ve stáří).
- Při výběru finančního produktu by měl člověk vždy zvažovat více nabídek a měl by využít více zdrojů informací.
- Člověk by měl znát základní finanční produkty (např. rozdíl mezi debetní a kreditní kartou).
- Měl by znát rizika, která jsou spojena s některými finančními produkty (např. platební karty) a měl by vědět jak postupovat např. při odcizení nebo ztrátě platební karty.
- Člověk by měl vědět podle čeho si vybrat finanční produkty (např. spotřebitelský úvěr).
- Člověk by měl platit své účty včas, a pokud nemůže splácet, měl by informovat věřitele.
- Před podepsáním smlouvy, by si měl smlouvu vždy přečíst.⁴⁹

V souvislosti s finanční gramotností bylo v minulosti provedeno mnoho výzkumů ohledně úrovně finanční gramotnosti obyvatel ČR. Jedním z posledních výzkumů, který se zabýval měřením úrovně finanční gramotnosti v ČR, byl výzkumu MF ČR a ČNB „Finanční gramotnost v České republice“, který se uskutečnil v roce 2010. Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit postoje českých občanů k problematice finančního

⁴⁸ Ministerstvo financí České republiky. Strategie finančního vzdělávání. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.psfv.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty#strategie>>

⁴⁹ Ministerstvo financí České republiky. Výzkumy k finanční gramotnosti. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <<http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financi-gramotnosti-9406>>

vzdělávání a zjistit, nakolik lidé dovedou své znalosti využít v běžném životě. Výzkumu se účastnilo 1005 respondentů starších 18 let.

Z výzkumu vyplývá, že 92% lidí má přehled o svých vlastních financích. Rozpočet si ovšem tvoří pouhých 45% domácností, z nich 95% kontroluje alespoň někdy její dodržení. 60% respondentů si pravidelně odkládá peníze stranou jako rezervu. Dle mínění respondentů je na stáří dostatečně zajištěno 44% z nich. 62% respondentů uvedlo, že znají rozdíl mezi debetní a kreditní kartou, ale ve skutečnosti jej zná pouze 52% z těch, kteří uvedli, že ten rozdíl znají. Kreditní kartu využívá 24% respondentů a při její ztrátě nebo odcizení by 61% lidí kontaktovalo banku či pobočku a 47% by zablokovalo kartu. Své účty platí vždy včas 65% respondentů. Při obdržení smlouvy si ji respondenti nejčastěji přečtou, ale pouze 36% respondentů se zeptá, pokud je jim tam něco nejasné.⁵⁰

7. Vývoj zadlužení

Výši zadlužení a vývoj zadlužení domácností, můžeme zjistit pomocí třech metod měření zadlužení. Pro lepší pochopení těchto metod, bychom měli znát pojem disponibilní důchod, který hraje důležitou roli při analýze spotřebního chování. Disponibilní důchod získáme, když od osobního důchodu odečteme přímé daně. Je to důchod, se kterým ve skutečnosti disponuji a mohu ho plně využít k nákupu zboží.⁵¹

V první metodě sledujeme vztah mezi výši úvěru a finančním majetkem rodiny (držení akcií, bankovní vklady atd.). Metoda nám pak ukáže, jakou výši dluhu je domácnost schopna splatit svým finančním majetkem. Druhá metoda se zabývá vztahem mezi dluhem a disponibilním důchodem. Zjišťuje, jakou částku musí domácnost z čistého disponibilního důchodu odvést na uhrazení svého dluhu. Poslední metoda pak porovnává, jaký podíl má celková výše dluhu na ročním disponibilním důchodu domácnosti.⁵²

⁵⁰ Finanční gramotnost v ČR. Kvantitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel v ČR. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z

<http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/spotrebitel/financni_gramotnost/mereni_fg_tk_20101213/financni_gramotnost_20101213_stemmark.pdf>

⁵¹ Ekonomie-otázky. Disponibilní důchod, spotřeba a úspory. [Online]. [2016-3-08]. Dostupné z <http://ekonomie-otazky.studentske.cz/2008/06/disponibiln-dchod-spoteba-spory_22.html>

⁵² SMRČKA, Luboš. Osobní a rodinné finance: Svět rodinných financí – jak spořit a rozmnožovat majetek. 1 vyd. Praha, Professional Publishing, 2007, str. 258 ISBN 978-80-86946-41-2

Zlom v zadlužování českých domácností nastal v květnu roku 2000, kdy podíl úvěrů na úsporách jednotlivých domácností dosáhl hraničního bodu a od té doby roste. Nárůst zadlužení českého obyvatelstva se nám může zdát vysoký, ale musíme si uvědomit, že domácnosti do konce devadesátých let byly téměř bez dluhů. Klíčovou roli v zadlužování českých domácností hrají demografické změny, změny v preferencích zákazníků, nízké a stabilní úrokové sazby a rostoucí mzdy. Díky zvyšující se vstřícnosti ze strany bankovních sektorů, odbourávání administrativních překážek při sjednávání půjček a stabilnějšímu ekonomickému prostředí se české domácnosti naučily „žít na dluh“.⁵³

Zadluženost domácností se až do roku 2000 držela na úrovni kolem 100 mld. korun. Od roku 2000 se pak razantním tempem zadlužení českých domácností zvyšovalo. V letech 2004 – 2008 narůstaly objemy půjček domácnostem v průměru ročně o 145 mld. korun.⁵⁴ Na konci roku 2005 dlužili české domácnosti přibližně 415 mld. korun. V roce 2008 se zadlužení českých domácností dostalo až na částku 873 mld. korun, což je oproti roku 2004 dvojnásobná částka.

Ovšem v letech 2009 – 2011 narůstaly objemy půjček domácnostem v průměru ročně jen o 66 mld. korun. Zpomalení růstu půjček nejspíše zapříčinila finanční krize a s ní spojený strach lidí se zadlužit a obezřetnost ze strany bank při hodnocení uchazečů o úvěr. V roce 2009 dlužili české domácnosti 975 mld. korun a v roce 2011 se částka vyšplhala na 1098 mld. korun. Růst zadlužení obyvatelstva České republiky můžeme vidět v grafu číslo 3. V roce 2012 byla pak výše zadlužení 1,0043 bil. korun.⁵⁵

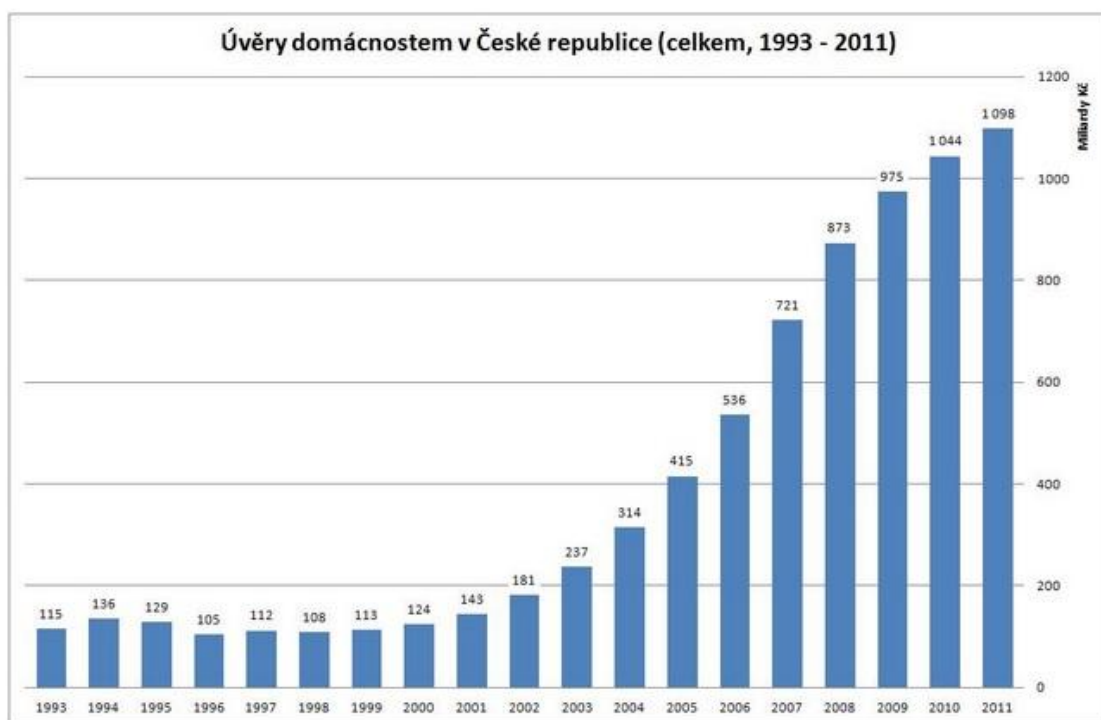
V roce 2015 dlužili české domácnosti bankám 1,251 bil. korun. Na zvyšující se zadlužení obyvatelstva mají vliv úrokové sazby hypoték, které klesají, ceny

⁵³ iinfo. Měsíc.cz: zadlužení domácností rychle roste, ale zatím nepředstavuje velké riziko. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.iinfo.cz/pro-media/mesec-zadluzeni-domacnosti/>>

⁵⁴ Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012. [online]. Český statistický úřad, [2016-2-10]. Dostupné z <<http://www.socr.cz/file/2115/analyza-csu-domacnosti-v-cr---prijmy--spotreba--uspory-a-dluhy-1993-2012.pdf>>

⁵⁵ Bankovní poplatky.com: Internetový ombudsman bankovních klientů. Vývoj zadlužení domácností v České republice – dlužíme přes bilion, většinu na bydlení. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.bankovnipoplatky.com/vyvoj-zadluzeni-domacnosti-v-ceske-republice--dluzime-pres-bilion-vetsinu-na-bydleni-17037.html>>

nemovitostí, které se stále snižují, rostoucí mzdy a klesající nezaměstnanost. Právě tyto faktory dodávají lidem odvahu, aby se dále zadlužovali.⁵⁶

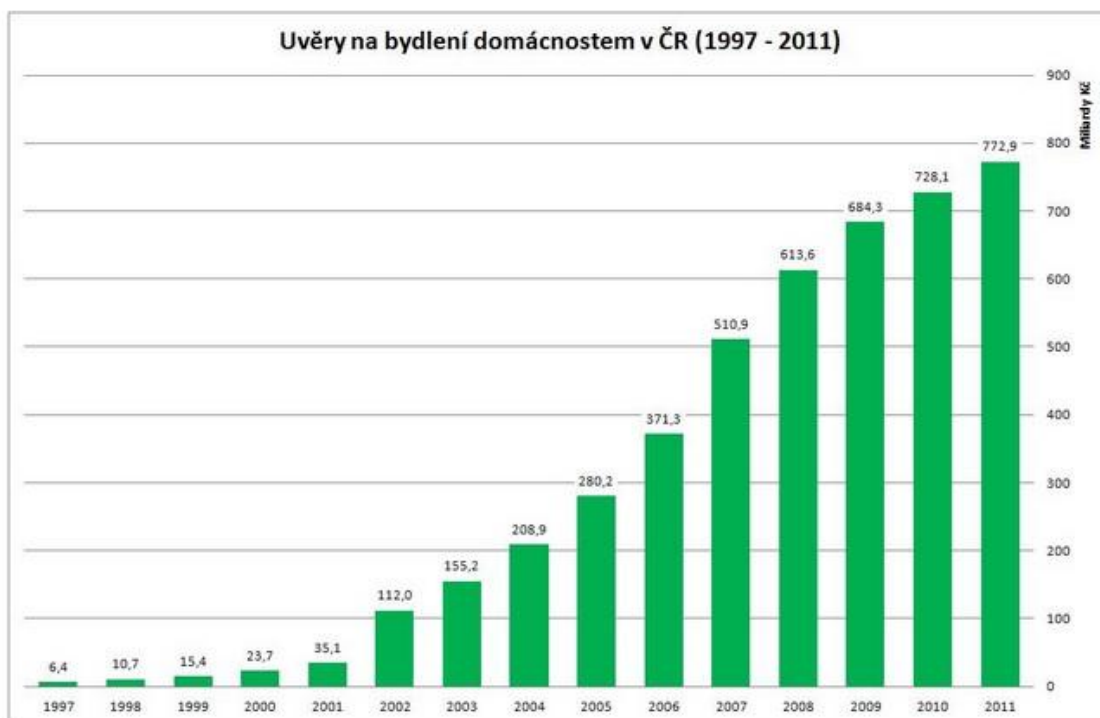
Graf č. 3: Úvěry domácnostem v ČR (v miliardách korun)⁵⁷

Zadluženosti českých domácností dominují úvěry od bank, a v nich především úvěry na bydlení a hypotéky. V tomto případě se jedná o relativně bezpečné zadlužení, neboť banky pečlivě prověřují své potenciální dlužníky i poskytované zástavy.⁵⁸ Růst úvěrů na bydlení českých domácností můžeme vidět v grafu číslo. 4.

⁵⁶ Hypoindex. České domácnosti dluží čím dál více peněz. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://www.hypoindex.cz/ceske-domacnosti-dluzi-cim-dal-vice-penez/>>

⁵⁷ Bankovní poplatky.com: Internetový ombudsman bankovních klientů. Vývoj zadlužení domácností v České republice – dlužíme přes bilion, většinu na bydlení. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.bankovnipoplatky.com/vyvoj-zadluzeni-domacnosti-v-ceske-republice--dluzime-pres-bilion-vetsinu-na-bydleni-17037.html>>

⁵⁸ Zprávy E15. Dluhy domácností vzrostly na 1,23 bilionu korun, rostly ale i úspory. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://zpravy.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/dluhy-domacnosti-vzrostly-na-1-23-bilionu-korun-rostly-ale-i-uspory-1158210>>

Graf č. 4: Úvěry na bydlení domácnostem v ČR (v miliardách korun)⁵⁹

V roce 2012 dlužily české domácnosti na bydlení 809,8 mld. korun a v roce 2013 811,6 mld. korun. I když nárůst úvěrů na bydlení je výrazný zvládají domácnosti své úvěry na bydlení splácet celkem dobře a míra delikvence se zde v roce 2010 pohybovala okolo 3,75%. Jedním z hlavních důvodů proč je míra delikvence takto nízká je, že lidé nechtějí přijít o své nemovitosti a o prostředky, které do nemovitosti a dosavadních splátek úvěru vložili a které jsou zajištěny zástavou nemovitosti.⁶⁰

Jednou z dalších možností jak si půjčit peníze jsou nebankovní zprostředkovatelé. Většinou se jedná o spotřebitelské úvěry a leasingy, což jsou úvěry krátkodobého charakteru.

Výhodou těchto půjček je především rychlost vyřízení žádosti, a peníze tak můžeme mít na účtu do 15 minut od schválení žádosti. Jednou z dalších výhod jsou

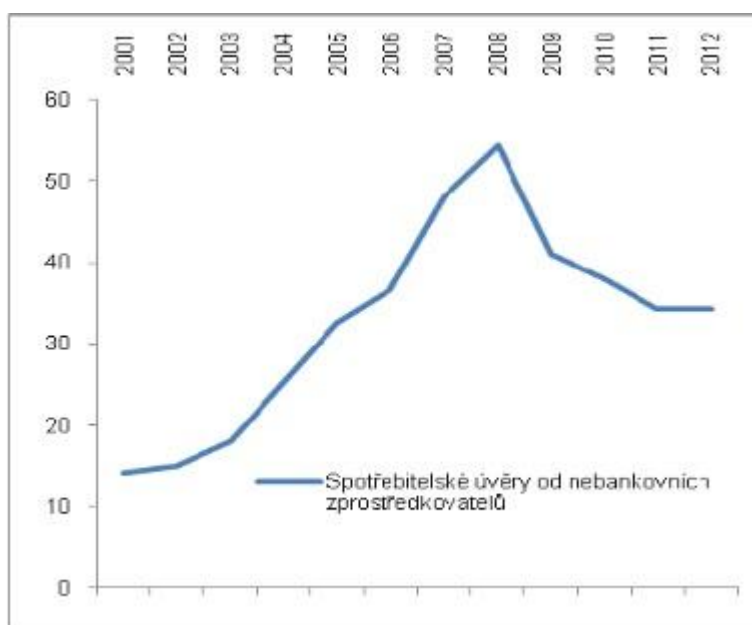
⁵⁹ Bankovní poplatky.com: Internetový ombudsman bankovních klientů. Vývoj zadlužení domácností v České republice – dlužíme přes bilion, většinu na bydlení. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.bankovnipoplatky.com/vyvoj-zadluzeni-domacnosti-v-ceske-republice--dluzime-pres-bilion-vetsinu-na-bydleni-17037.html>>

⁶⁰ Hypoindex. Zadluženost domácností neustále roste. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.hypoindex.cz/zadluzenost-domacnosti-neustale-roste/>>

benevolentnější podmínky pro získání půjčky než u bank. Další výhodou nebankovních půjček je, že lze tyto půjčky sjednat online, aniž bychom museli chodit na pobočku.

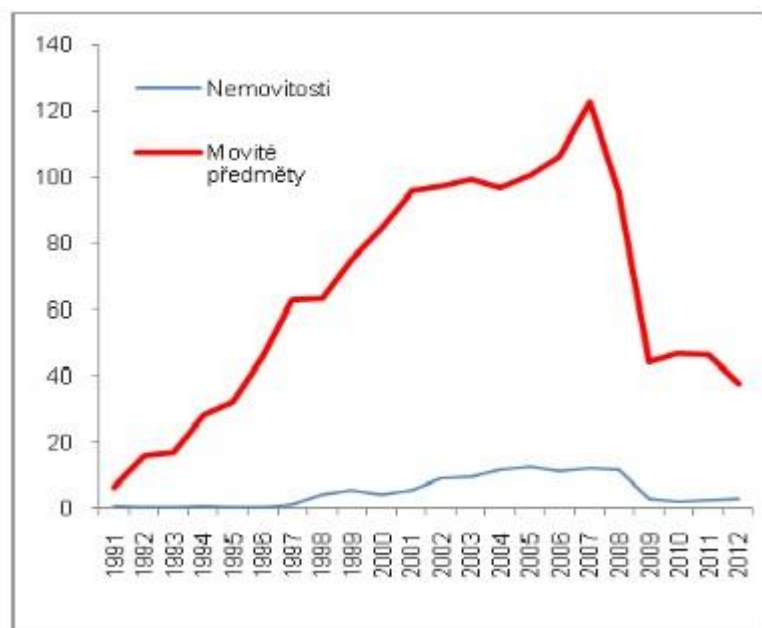
Tento způsob půjčování peněz má samozřejmě také své nevýhody. Jednou z nevýhod je, že úrok u nebankovních půjček je obvykle vyšší, než v bance. Při využívání nebankovních půjček bychom si měli dát pozor, kterou společnost oslovíme. Na trhu je totiž velké množství nebankovních společností a vyšší riziko, že si vybereme nespolehlivou a podvodnou společnost.⁶¹

Jak je patrné z grafu číslo 5 a 6 do roku 2009 spotřebitelské úvěry a leasingy u nebankovních společností rostly. Právě počátkem roku 2009 byly nebankovní společnosti negativně zasaženy vývojem české ekonomiky a počet spotřebitelských úvěrů a leasingů začal klesat.

Graf č. 5: Spotřebitelské úvěry od nebankovních zprostředkovatelů (v mld. korun)

⁶¹ Okfín. Výhody a nevýhody nebankovních půjček.: Nebankovní půjčky mají své pro a proti, co vítězí? [Online]. [2016-1-16]. Dostupné z <<http://www.okfin.cz/magazin/vyhody-a-nevyhody-nebankovni-pujcky>>

Graf č. 6: Leasingové obchody celkem (v mld. korun)⁶²

Zadlužování by nebylo tak velkým problémem, kdyby lidé všechny své pohledávky včas a úplně spláceli. Podíl nesplácených úvěrů domácností se dařilo v České republice snižovat až do roku 2008, kdy přišla finanční krize. Ke stabilizaci došlo až v roce 2010 a to na 5 %. Od té doby podíl nesplácených úvěrů až na drobné výkyvy postupně klesá, jak je patrné z grafu číslo 7. Hovoříme zde pouze o bankovních úvěrech ovšem lidé, kteří se dostanou do potíží se splácením svých závazků, se mnohem častěji uchylují k nebankovním půjčkám, které nejsou součástí bankovních statistik.

⁶² Český statistický úřad. Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012 [online]. [2016-2-10]. Dostupné z <<http://www.socr.cz/file/2115/analyza-csu-domacnosti-v-cr---prijmy--spotreba--uspory-a-dluhy-1993-2012.pdf>>

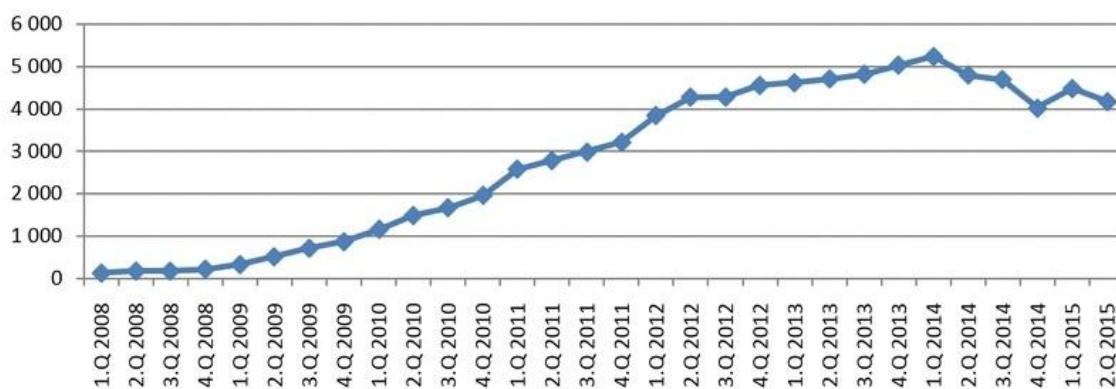

Graf č. 7: Podíl úvěrů domácnostem se selháním

Zlepšení situace naznačují také statistiky osobních bankrotů, které mají klesající tendenci.⁶³ O vyhlášení osobního bankrotu mohou lidé zažádat od ledna roku 2008, pokud splní určité podmínky. Jednou z podmínek je, že dlužník musí mít více než jednoho věřitele a čistý trestní rejstřík. Dále musí doložit, že je schopen během pěti let uhradit minimálně 30% z částky jeho dluhu. Na úhradu využívá svůj příjem, zpeněžený majetek a jiné dodatečné příjmy (dary, dědictví apod.). Výhodou vyhlášení osobního bankrotu je to, že se dluh dále nezvyšuje a úroky a případné exekuce se přerušují. Pokud dlužník poruší výše uvedená pravidla, osobní bankrot se zruší, a k dluhu se dopočtou veškeré zastavené úroky a exekuce se obnoví. Od ledna 2008 do června 2015 bylo vyhlášeno 84 600 osobních bankrotů. Třetina z nich se týkala osob ve věku 35 až 44 let. Množství osobních bankrotů v určitých kvartálech a rocích můžeme vidět na grafu číslo 8.

⁶³ ZÁMEČNÍK, Petr. Nesplacené úvěry? Daří se lépe. In: Hypoindex.cz [online]. [2016-2-10]. Dostupné z <<http://www.hypoindex.cz/nesplacene-uvery-dari-se-lepe/>>

Osobní bankroty

Graf č. 8: Osobní bankroty⁶⁴

S růstem zadlužení českých domácností se mění jejich přístup k půjčkám. Lidé se začínají o své úvěry více zajímat a využívají možnosti refinancování a konsolidace. Refinancování znamená převedení půjčky k jinému poskytovateli s lepšími podmínkami, což vede k lepšímu hospodaření s domácím rozpočtem. Konsolidací pak rozumíme sloučení několika úvěrů/půjček v jeden úvěr. Díky tomu se nám sníží měsíční splátky a můžeme ušetřit i na poplatcích. Konsolidace také přináší pro klienta lepší přehlednost o jeho finanční situaci. Velký vliv na řešení finanční situace má možnost vyřešit svou situaci prostřednictvím internetu.⁶⁵

⁶⁴ Novinky.cz. Poradna: Je osobní bankrot dobrým řešením? Jak pro koho. [Online]. [2016-2-16]. Dostupné z <<http://www.novinky.cz/finance/financni-radce/376280-poradna-je-osobni-bankrot-dobrym-remenim-jak-pro-koho.html>>

⁶⁵ Hypoindex. Češi o své půjčky pečují: Refinancují a konsolidují. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <<http://www.hypoindex.cz/cesi-o-sve-pujcky-pecuji-refinancuji-a-konsoliduji/>>

Závěr

Jak vyplývá z předchozího textu, dluhová problematika se v dnešní době týká mnoha lidí a je velmi rozšířeným problémem. Zadlužení českých domácností rok od roku razantním tempem roste. Nejvíce se lidé zadlužují kvůli půjčkám na bydlení, a to především u bankovních společností.

Důležitou roli v řešení zadlužení českého obyvatelstva podle mého názoru hraje finanční gramotnost. I když je otázka finanční gramotnosti poměrně novým pojmem, věnuje se jí velká míra pozornosti. Z předchozího textu plyne, že právě rozšiřování znalostí a dovedností v ekonomické sféře, je nejdůležitější prevencí v zadlužování obyvatelstva. Proto by se mělo otázkou finanční gramotnosti zabývat už na základních školách v rámci vyučování. Při ekonomickém vzdělávání dospělých pak hrají důležitou roli organizace a instituce, které působí na poli finanční gramotnosti.

Do roku 1989 byl bankovní sektor centrálně plánovaný a řízený, nesloužil tedy pro financování potřeb domácností a život na dluh byl také považován za nemorální. V této době bylo velmi malé množství úvěrového financování pro občany. Mezi nejrozšířenější úvěr té doby patřila novomanželská půjčka. Od roku 1990 se ale situace začala pomalu měnit.

Od roku 2000 došlo k razantnímu nárůstu poptávky po úvěrových produktech, a to jak u bankovních, tak později také u nebankovních společností. Úvěr od bankovní společnosti znamená mnoho regulací, dokládání a složitý administrativní proces, a proto vstoupily na trh úvěrování domácností nebankovní instituce, které jsou vhodné pro klienty, kteří neuspěli u bank. Rostoucí tendence zadlužení českého obyvatelstva se nijak výrazně nezměnila ani v roce 2008, kdy nastupovala ekonomická krize. V roce 2000 dlužili české domácnosti přibližně 124 miliard korun, ovšem v roce 2015 to bylo už 1,251 bil. korun.

Samotné zadlužení není tak velkým problémem, ten nastává až ve chvíli, kdy lidé nejsou schopni své pohledávky včas a úplně splácet. Podíl nesplacených úvěrů českých domácností od roku 2010 pomalu klesá, což je jistě velmi pozitivní zjištění. Velmi vhodným prostředkem pro řešení situace předlužených domácností se stal v roce 2008 institut oddlužení. Tento institut umožňuje dlužníkům šanci na „nový začátek“. Statistiky osobních bankrotů (oddlužení) mají také klesající tendenci, což je velmi pozitivní.

Mezi nejvýznamnější příčiny zvyšování zadluženosti českých domácností patří fakt, že domácnosti změnili svůj názor na dluhy. Na půjčky už nepohlíží negativně, jak tomu bylo před rokem 1989. Lidé jsou výrazně ovlivněni rostoucí životní úrovní a všeobecnou orientací na konzumní způsob života. Mezi další příčiny zvyšování zadlužení pak určitě patří nízká míra finanční gramotnosti občanů, které jsem se již věnovala v textu výše.

Velkým fenoménem dnešní doby, který má také výrazný vliv na zvyšování zadlužení obyvatelstva, jsou média. Denně se setkáváme s inzeráty, reklamami a různými podobnými nabídkami jak v novinách, rádiu nebo televizi. Při zvažování nějaké takové nabídky úvěru bychom měli být velmi obezřetní. Podle mého názoru by se média spíše, jak na propagování úvěru, měla více zaměřit na propagování finanční gramotnosti, což by vedlo k lepšímu ekonomickému vzdělání obyvatelstva České republiky. Dále bych zavedla, aby součástí reklamy na úvěr bylo varování před neuváženým zadlužováním a odkazy na programy finanční gramotnosti a finanční poradenství. Media mají v dnešní době totiž velmi silný vliv, který by se tak dal využít pro dobrou věc.

Zvýšená míra pozornosti by se měla věnovat dluhově nejohroženějším skupinám lidí, kterými jsou především mladí lidé, jednočlenné domácnosti (singles), senioři, lidé se základním vzděláním a nižším sociálním postavením. Právě na tyto cílové skupiny by měla být zaměřena výuka finanční gramotnosti a poradenská činnost.

Velmi pozitivním zjištěním je fakt, že s růstem zadlužení českých domácností se také mění přístup lidí k půjčkám. Lidé se o své úvěry více zajímají a využívají možností refinancování a konsolidace, což jim může v jejich tíživé finanční situaci velmi výrazně pomoci. Při řešení zadlužení obyvatelstva hraje nejdůležitější a nejefektivnější roli prevence, která zamezuje předlužování domácností a vzniku sociálních problémů.

Jako výrazný problém vidím také to, že banky a nebankovní společnosti nemají jednotný dozor při poskytování úvěru. Tento dozor by mohla vykonávat Česká národní banka. Ovšem toto by vyžadovalo změnu zákonů, což je velmi složitá věc.

Každý kdo jenom uvažuje o úvěru, by se měl nejdříve seznámit s desaterem odpovědného zadlužování a hlavně by se měl tohoto desatera držet.

„Desatero odpovědného zadlužování:

1. **Nepůjčovat si na zbytečnosti:** vždy si nejdříve rozmyslím, zda předmět nebo službu, kterou si chci s pomocí úvěru pořídit, v současné době skutečně potřebuji.
2. **Nepřeplácím životnost:** nekupuji si na úvěr žádný produkt nebo službu, které budu splácet delší dobu, než je budu reálně užívat.
3. **Neriskuji bankrot:** propočítám si, kolik korun měsíčně si mohu vzhledem ke své ekonomické situaci dovolit splácet. Vždy myslím i na zadní vrátka v podobě finanční rezervy na horší časy.
4. **Nedůvěřuji všem:** pečlivě si prověřím subjekt, který mi úvěr nabízí. Vždy myslím na to, že půjčky může poskytovat v podstatě kdokoliv. Společnosti, které neprověřují žadatele v úvěrových registrech, si kompenzují riziko výši úvěrů nebo jinými sankcemi.
5. **Nejsem unáhlený:** neberu automaticky první nabídku úvěru, kterou dostanu. Pečlivě zvažuji, který typ úvěru je pro mé potřeby nejvhodnější.
6. **Neporovnávám pouze úroky:** vždy si zjistím, kolik mě bude úvěr reálně stát včetně všech poplatků za správu úvěru, uzavření smlouvy a dalších. Neporovnávám úrokové sazby, ale sazby RPSN a celkový objem peněz, které zaplatím.
7. **Nepodepisuji neznámé:** vždy se podrobně seznámím se smlouvou a úvěrovými podmínkami včetně případných sankcí či pokut. Nepodepisuji nic, čemu nerozumím. V případě potřeby se poradím s odborníky.
8. **Nemyslím jen na současnost:** své závazky splácím řádně a včas a tím si buduji pozitivní úvěrovou historii do budoucna. V případě potřeby se pojistím pro případ neschopnosti splácet v budoucnu.
9. **Nepůjčuji si na půjčku:** pokud přes všechna opatření nastane situace, kdy nejsem schopný úvěr splácet, nepůjčím si další peníze na vyrovnání dluhu. Snažím se domluvit řešení přímo s věřitelem.
10. **Nevěřím na zázraky:** pokud jsem u seriózní finanční instituce se žádostí o úvěr odmítnut, zamyslím se znovu nad svou ekonomickou situací dříve,

než budu jinde žádat o dražší úvěr. Pamatuji na to, že tím nechrání jen sebe, ale i mě.,⁶⁶

Cílem bakalářské práce bylo blíže se seznámit s problémy, které s sebou přináší neznalost finanční gramotnosti, což vede k tvorbě dluhů a komparace zadlužení obyvatelstva České republiky od roku 2000. Tento cíl práce byl dle mého názoru splněn.

⁶⁶Hypindex. Desatero odpovědného zadlužování. [Online]. [2016-3-6]. Dostupné z <<http://www.hypindex.cz/desatero-odpovedneho-zadluzovani/>>

Seznam použitých zdrojů

Literatura

1. BUCHTOVÁ, Božena. Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém. 1.vyd. Praha, Grada Publishing, 2002, str. 240 ISBN 80-247-9006-8
2. DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Luboš SMRČKA. Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD. vyd. 1. Praha, C. H. Beck, 2011, str. 312 ISBN 978-80-7400-008-9
3. GIDDENS, Anthony. Sociologie. 1. vyd. Praha, Argo, 2005, str. 595 ISBN 80-7203-124-4
4. HESOVÁ, Alena. Katalog materiálů pro rozvoj finanční gramotnosti. 1. Vyd. Praha, Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2014, str. 24 ISBN 978-80-7481-6
5. JEŽEK, Martin. Jak vyžrát na exekuce. 1. vyd. Brno, BizBooks, 2013, str. 104 ISBN 978-80-265-0070-4
6. MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. 3. vyd. Praha, Portal, 2013, str. 395 ISBN 978-80-262-0213-4
7. NAKONEČNÝ, Milan. Sociální psychologie. vyd. 2. Praha, Academia, 2009, str. 498 ISBN 978-80-200-1679-9
8. PETÝRKOVÁ, Lenka. Základy finanční gramotnosti. 1. vyd. Praha, Generation Europe, 2011, str. 94 ISBN 978-80-904974-8-1
9. ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Krizová intervence pro praxi. 1. vyd. Praha, Grada Publishing, 2004, str. 200 ISBN 80-247-0586-9
10. TOKÁROVÁ, Anna. Sociální práce. 4. vyd. Prešov, AKCENT PRINT, 2009, str. 576 ISBN 978-80-89295-16-6
11. TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vyd. Praha, Portál, 2010, str. 439 ISBN 978-80-7367-680-3
12. VYSEKALOVÁ, Jitka. Psychologie reklamy. 4. Vyd. Praha, Grada Publishing, 2012, str. 324 ISBN 978-80-247-4005-8

Legislativní normy

1. Občanský zákoník. Trestní zákoník § 218

Internetové zdroje

1. Bankovní poplatky.com: Internetový ombudsman bankovních klientů. Vývoj zadlužení domácností v České republice – dlužíme přes bilion, většinu na bydlení. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.bankovnipoplatky.com/vyvoj-zadluzeni-domacnosti-v-ceske-republice--dluzime-pres-bilion-vetsinu-na-bydleni-17037.html>>
2. Česká národní banka. Navigátor bezpečného úvěru. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <http://navigatoruveru.cz/navigator-bezpecneho-uveru/>
3. Česká správa sociálního zabezpečení. Počet exekucí z důchodu stoupá, v pololetí jich bylo téměř 79 500. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2015/2015-08-28-pocet-exekuci-z-uchodu-stoupa-v-pololeti-jich-bylo-temer-79-500.-rostou-i-exekuce-z-nemo.htm>
4. Český statistický úřad. Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012 [online]. [2016-2-10]. Dostupné z <http://www.socr.cz/file/2115/analyza-csu-domacnosti-v-cr---prijemy--spotreba--uspory-a-dluhy-1993-2012.pdf>
5. Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012. [online]. Český statistický úřad, [2016-2-10]. Dostupné z <http://www.socr.cz/file/2115/analyza-csu-domacnosti-v-cr---prijemy--spotreba--uspory-a-dluhy-1993-2012.pdf>
6. Ekonomie-otázky. Disponibilní důchod, spotřeba a úspory. [Online]. [2016-3-08]. Dostupné z <http://ekonomie-otazky.studentske.cz/2008/06/disponibiln-dchod-spoteba-spory_22.html>
7. Finanční gramotnost v ČR. Kvantitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel v ČR. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/spotrebitel/financni_gramotnost/mereni_fg_tk_20101213/financni_gramotnost_20101213_stemmark.pdf>
8. Finanční kompas. O projektu, aneb O čem Kompas je. [Online]. [2015-10-29]. Dostupné z <<http://www.financnikompas.cz/o-projektu/>>

9. Iinfo. Měšec.cz: zadlužení domácností rychle roste, ale zatím nepředstavuje velké riziko. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://www.iinfo.cz/promedia/mesec-zadluzeni-domacnosti/>>
10. Kruk. Dluhy mladých lidí. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <http://cz.kruk.eu/news/art23,dluhy-mladych-ech.html>
11. Kruk. Tiskové zprávy. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <http://cz.kruk.eu/tiskov-sluby/zprvy-z-tisku/page2.html>
12. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Exekuce na důchod? Děsivá čísla! [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/17352>>
13. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Pomoc v hmotné nouzi. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/5#ohn>
14. Ministerstvo financí České republiky. Strategie finančního vzdělávání. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <http://www.psfv.cz/cs/pro-odborniky/strategie-dokumenty#strategie>
15. Ministerstvo financí České republiky. Výzkumy k finanční gramotnosti. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>
16. MPSV. Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: Sborník z konference. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/20801/sbornik_final.pdf
17. MPSV. Tisková zpráva. [Online]. [2015-11-19]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16192/TZ_100913a.pdf>
18. Navigátor bezpečného úvěru. O projektu. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <<http://navigatoruveru.cz/projektu/>>
19. Navigátor bezpečného úvěru. Studie. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <http://navigatoruveru.cz/projektu/>
20. Nové výzvy. O projektu. [Online]. [2015-10-29]. Dostupné z <http://www.financni-gramotnost.eu/>
21. Novinky.cz. Poradna: Je osobní bankrot dobrým řešením? Jak pro koho. [Online]. [2016-2-16]. Dostupné z <<http://www.novinky.cz/finance/financni-radce/376280-poradna-je-osobni-bankrot-dobrym-resenim-jak-pro-koho.html>>

22. Okfin. Výhody a nevýhody nebankovních půjček.: Nebankovní půjčky mají své pro a proti, co vítězí? [Online]. [2016-1-16]. Dostupné z <http://www.okfin.cz/magazin/vyhody-a-nevyhody-nebankovni-pujcky>
23. Rada pro reklamu. RPR dokumenty. [Online]. [2015-11-11]. Dostupné z http://www.rpr.cz/cz/dokumenty_rpr.php
24. SMRČKA, Luboš. Osobní a rodinné finance: Svět rodinných financí – jak spořit a rozmnožovat majetek. 1 vyd. Praha, Professional Publishing, 2007, str. 258 ISBN 978-80-86946-41-2
25. SPES poradna pro dlužníky. Finanční gramotnost. [Online]. [2015-10-29]. Dostupné z <http://pomocsdluhy.cz/index.php/financni-gramotnost>
26. SPES Poradna pro dlužníky. Lichva. [Online]. [2015-10-27]. Dostupné z <http://pomocsdluhy.cz/index.php/prevence-kriminality/86-lichva>
27. SPES Poradna pro dlužníky. Publikace ke stažení. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <http://pomocsdluhy.cz/index.php/publikace-ke-stazeni>
28. Hypoindex. České domácnosti dluží čím dál více peněz. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <http://www.hypoindex.cz/ceske-domacnosti-dluzi-cim-dal-vice-penez/>
29. Hypoindex. Češi o své půjčky pečují: Refinancují a konsolidují. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <http://www.hypoindex.cz/cesi-o-sve-pujcky-pecuji-refinancuji-a-konsoliduji/>
30. Hypoindex. Desatero odpovědného zadlužování. [Online]. [2016-3-6]. Dostupné z <http://www.hypoindex.cz/desatero-odpovedneho-zadluzovani/>
31. Hypoindex. Vánoční půjčky: kvůli svátkům se lidé zadluží i na několik let. [Online]. [2015-10-6]. Dostupné z <http://www.hypoindex.cz/vanocni-pujcky-kvuli-svatkum-se-lide-zadluzi-i-na-nekolik-let/>
32. Hypoindex. Zadluženost domácností neustále roste. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <http://www.hypoindex.cz/zadluzenost-domacnosti-neustale-rote/>
33. THEIA občanské sdružení. Kdo jsme. [Online]. [2015-10-28]. Dostupné z <http://www.theia.cz/cs/theia-o-nas/kdo-jsme>
34. ZÁMEČNÍK, Petr. Nesplacené úvěry? Daří se lépe. In: Hypoindex.cz [online]. [2016-2-10]. Dostupné z <http://www.hypoindex.cz/nesplacene-uvery-dari-se-lepe/>

35. Zprávy E15. Dluhy domácností vzrostly na 1,23 bilionu korun, rostly ale i úspory. [Online]. [2015-10-16]. Dostupné z <http://zpravy.e15.cz/byznys/finance-a-bankovnictvi/dluhy-domacnosti-vzrostly-na-1-23-bilionu-korun-rostly-ale-i-uspory-1158210>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Seznam tabulek a grafů

Příloha č. 2 Seznam použitých zkratek

Příloha č. 1 Seznam tabulek a grafů

Tabulky:

Tabulka č. 1: Počet důchodů se zařízenou exekuční srážkou	23
---	----

Grafy:

Graf č. 1: Celkové výsledky studie o nejbezpečnějšího poskytovatelé úvěru	11
Graf č. 2: Nařízené exekuce v ČR od roku 2001 – 2011	15
Graf č. 3: Úvěry domácnostem v ČR (v miliardách korun)	27
Graf č. 4: Úvěry na bydlení domácnostem v ČR (v miliardách korun)	28
Graf č. 5: Spotřebitelské úvěry od nebankovních zprostředkovatelů (v mld. korun)	29
Graf č. 6: Leasingové obchody celkem (v mld. korun)	30
Graf č. 7: Podíl úvěrů domácnostem se selháním	31
Graf č. 8: Osobní bankroty	32

Příloha č. 2 Seznam použitých zkratk

Bil.	Bilion
CSR	Corporate Social Responsibility
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
Kč	Koruna česká
MF ČR	Ministerstvo financí České republiky
Mil.	Milion
Mld.	Miliarda
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
RPSN	Roční procentní sazba nákladů

Abstrakt

DOLEŽALOVÁ, Petra. Dimenze zadlužení obyvatelstva v ČR po roce 2000. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Ing. Jaroslav Šetek, Ph.D.

Klíčová slova: zadlužení, finanční gramotnost, exekuce, úvěry, sociální práce s dlužníky, lichva, sociální problémy

Práce se zabývá vysvětlením základních pojmů souvisejících s dluhovou problematikou. Mezi základní pojmy, kterými se bakalářská práce zabývá, jsou např. finanční gramotnost, lichva, exekuce, chudoba atd. V bakalářské práci se blíže seznámíme s příčinami zadlužení, prevencí zadlužení a důsledky zadlužení. Tato práce se také věnuje sociální práci s dlužníky a seznámí nás s dluhově nejohroženější skupině lidí. Dále se práce zabývá analýzou problému zadlužení obyvatelstva v České republice po roce 2000. Problém je zpracován po roce 2000 z důvodu nárůstu nefinančních institucí na trhu v České republice, což přinášelo negativní ekonomické a sociální problémy, které se vzájemně prolínaly.

Abstract

Dimensions of the problem indebtedness of the population in the Czech Republic after 2000.

Key words: debt, financial literacy, execution, loads, social work with borrowers, usury, social problems

My bachelor thesis deals with the explanation of basic terms related to the debt issue. Among the basic concepts which the work is engaged, eg. Financial literacy, usury, execution, poverty, etc. in my bachelor work closely learn about with the causes of debt, debt prevention and consequences of debt. This work also deals with social work with debtors and introduces us to a debt-vulnerable group of people. The thesis analyzes the problem of indebtedness of the population in the Czech Republic after 2000. The problem is elaborated after 2000 because of the increase in non-financial institutions in the market in the Czech Republic, which brought negative economic and social problems which are mutually intertwined.